



UDK:1.123;(33.334)

Muxiddin PRIMOV,
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti Ijtimoiy fanlar kafedrası professorı, f.f.n
Nilufar RIZAYEVA,
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti Ijtimoiy fanlar kafedrası katta o'qituvchisi
E-mai: rizayevanilufar15@gmail.com

TDIU professorı, f.f.d Z.Davronov taqrizi asosida

FEATURES OF SMALL BUSINESS DEVELOPMENT IN THE NEW UZBEKISTAN (SOCIAL-PHILOSOPHICAL ANALYSIS)

Annotation

This article explores the historical origins of the concept of small business, its essence, role, necessity in the economy, and its relevance based on socio-economic analysis. The research examines the development stages of small businesses, their contribution to economic growth and employment, as well as government support measures. The impact of small businesses on the economy is analyzed using global experience and the case of Uzbekistan, with a focus on their prospects and existing challenges.

Key words: Small business, economy, entrepreneurship, socio-economic analysis, innovation, employment, world economy, technological progress, economic recovery, economic diversification.

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ МАЛОГО БИЗНЕСА В НОВОМ УЗБЕКИСТАНЕ (СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИЙ АНАЛИЗ)

Аннотация

В данной статье рассматриваются история возникновения понятия малого бизнеса, его сущность, роль и необходимость в экономике, а также его актуальность на основе социально-экономического анализа. В исследовании анализируются этапы развития малого бизнеса, его вклад в экономический рост и повышение занятости, а также меры государственной поддержки. На примере мирового опыта и Узбекистана изучено влияние малого бизнеса на экономику, уделено внимание его перспективам и существующим проблемам.

Ключевые слова: Малый бизнес, экономика, предпринимательство, социально-экономический анализ, инновации, занятость.

YANGI O'ZBEKISTONDA KICHIK BIZNES RIVOJLANISHINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI (IJTIMOIY-FALSAFIY TAHLIL)

Аннотация

Ushbu maqolada kichik biznes tushunchasining kelib chiqish tarixi, uning mohiyati, iqtisodiyotdagi o'rni va zarurligi hamda dolzarbli ijtimoii-iqtisodiy tahlil asosida yoritilgan. Maqolada kichik biznesning Markaziy Osiyoda rivojlanishi tahlil qilingan. Yangi O'zbekistonda kichik biznesning aholi turmush tarizni yaxshilashga ta'siri yoritilgan. Mamlakatimizda kichik biznesning ahamiyati va takliflar berilgan.

Kalit so'zlar: Kichik biznes, iqtisodiyot, tadbirkorlik, ijtimoiy-iqtisodiy tahlil, innovatsiya, bandlik, dunyo iqtisodiyoti, texnologik taraqqiyot iqtisodiy tiklanish iqtisodiy diversifikatsiya.

Kirish. Bugungi kunda kichik biznesning rivojlanishi dunyo iqtisodiyoti va O'zbekiston uchun juda dolzarb hisoblanadi. Bunga qo'yidagi sabablarni keltirish mumkin:

1. Post-pandemiya davrida iqtisodiy tiklanish – COVID-19 pandemiyasidan keyin ko'plab mamlakatlar kichik biznesni qo'llab-quvvatlash orqali iqtisodiy tiklanishni tezlashtirmoqda.

2. Mamlakatimizda ish o'rinlari yaratishga bo'lgan talab – Bugungi kichik biznes bilan shug'ullanish aholinining daromadga ega bo'lishi va yangi ish o'rinlarini vujudga keltiradi.

3. Texnologik taraqqiyot – Kichik biznes subyektari hozirgi kunda onlayn savdo orqali ham o'z faoliyatlarini yuritib kelishmoqda.

4. Davlat tomonidan kichik biznesning qo'llab-quvvatlanishi - Bu borada 2023 yil 14-sentabrda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 306-son qarori juda katta imkoniyatlarni yaratdi.

5. Iqtisodiy diversifikatsiya – O'zbekiston va boshqa mamlakatlar iqtisodiyotini diversifikatsiya qilish va barqaror o'sishni ta'minlash uchun kichik biznes muhim rol o'ynaydi.

Kichik biznes nafaqat iqtisodiy o'sishni ta'minlash, balki ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda ham muhim omildir. U yangi ish o'rinlari yaratish, innovatsiyalarni rivojlantirish va mahalliy iqtisodiyotni mustahkamlash orqali mamlakatning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi. Bugungi kunda kichik biznesning rivojlanishi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib, unga ajratilayotgan imtiyozlar va qo'llab-quvvatlov dasturlari uning yanada taraqqiy etishiga xizmat qiladi. Shu

boisidan, kichik biznesni rivojlantirishga yo'naltirilgan islohotlarni yanada chuqurlashtirish dolzarb masala bo'lib qolmoqda.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Biz bugun yoritayotgan mavzu xorij olimlari R.B.Seppay, D.Leyung, R.Anderson, R.Kuper, S.Xarvi, V.Volgin, Y.Mazilov, V.Visokov, V.Tishkov, S.Polzikovlar tomonidan tadqiq etilgan.

Yurtimiz olimlari N.Q.Muradova, Q.Q.Mambetjanov, A.Oripov va A.Abdullayev va boshqa ko'plab va boshqalar ham kichik biznes mavzusini talqin etishgan. M.R. Boltaboev, M.S. Qosimova, Sh.J. Ergasheva va boshqalar hammuallifligida yozilgan "Kichik biznes va tadbirkorlik" kitobini va Ishmuxamedov va A.A. Abdurashidovning "Kichik biznes va tadbirkorlik" kitoblarini shu mavzuga bagishlagan.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotda adabiyotlarni o'rganish, statistik tahlil, taqqoslash usuli, empirik tadqiqot kabi usullar qo'llanildi. Kichik biznes bo'yicha ilmiy maqolalar, iqtisodiy hisobotlar, hukumat qarorlari va xalqaro tashkilotlar tahlillari o'rganildi. Rasmiy statistika ma'lumotlari asosida kichik biznesning iqtisodiyotdagi ulushini tahlil qilindi. Dunyoning rivojlangan mamlakatlari tajribasini O'zbekiston bilan solishtirish orqali samarali strategiyalarni aniqlandi. O'zbekiston misolida kichik biznesning real iqtisodiy o'sishga ta'sirini aniqlash uchun mahalliy tadbirkorlar faoliyatini kuzatish orqali xulosalar berildi.

Tahlil va natijalar. Kichik biznesning rivojlanish tarixi uzoq asrlarga borib taqaladi va u turli bosqichlarda shakllangan:

1. Qadimgi davrlar: Kichik biznes faoliyati savdogarlar, hunarmandlar, dehqonlar va chorvadorlar shaklida paydo bo'lgan.

Bu davrda bozorlar, yarmarkalar va shaharlarda kichik hajmdagi ishlab chiqarish va savdo asosiy iqtisodiy faoliyat sifatida rivojlangan.

2. O'rta asrlar (XIV-XVII asrlar): Gildiya tizimlari shakllangan bo'lib, hunarmandlar va savdogarlar kichik biznesning asosiy namoyandalari edi. Ular ishlab chiqarish, savdo va xizmat ko'rsatish sohalarida faoliyat olib borganlar.

3. Sanoat inqilobi (XVIII-XIX asrlar): Sanoat inqilobi tadbirkorlik va biznes rivojida burilish nuqtasi bo'ldi: Texnologik taraqqiyot yangi ishlab chiqarish usullarini joriy qildi. Tadbirkorlar yirik zavod va fabrikalarni tashkil eta boshladi. Ushbu davrda Richard Kantillon va Adam Smit kabi iqtisodchilarning ishlari tadbirkorlik faoliyatini nazariy jihatdan o'rganishga asos bo'ldi. Richard Kantillon (XVIII asr) tadbirkorlikni bozor sharoitida riskga asoslangan faoliyat sifatida ta'riflagan. Adam Smit tadbirkorlikni bozor iqtisodiyotining asosiy mexanizmi sifatida qaradi. Qolaversa, yirik zavod va fabrikalar paydo bo'lishi bilan kichik biznesni tashkil qilish murakkablashdi. Shu bilan birga, kichik biznes xizmat ko'rsatish va savdo sohalarida mustahkam o'rinni saqlab qoldi.

4. XX asr va keyingi davr: XX asrning ikkinchi yarmida kichik biznes rivojlangan davlatlarning iqtisodiy strategiyasining muhim qismiga aylandi. Xalqaro savdo va iqtisodiy globallashuv tadbirkorlikning ko'lamini kengaytirdi. Joseph Schumpeter (XX asr) tadbirkorlikni iqtisodiy rivojlanishning asosiy harakatlantiruvchi kuchi deb ta'riflagan. Uning fikriga ko'ra, tadbirkor innovatsiyalar orqali iqtisodiy tizimni yangilaydi.

Tadbirkorlik tushunchasi Garbda paydo deyilgan bo'lsa-da uning mohiyati Zardo'shtiylik dinining muqaddas kitobi "Avesto" da ham talqin etiladi. "Avesto" tadbirkorlikka to'g'ridan-to'g'ri bog'liq bo'lgan aniq tushunchalarni keltirmasa-da, unda tadbirkorlik faoliyatining asosini tashkil etuvchi qadriyatlar va prinsiplar ko'p o'rin olgan. "Avesta" halol mehnat qilishni va adolatli bo'lishni insonning muqaddas burchi sifatida ta'kidlaydi. Halol mehnat orqali jamiyat farovonligini ta'minlash va umumiy manfaat uchun harakat qilish tadbirkorlikning axloqiy tamoyillariga mos keladi. "Avesta"da dehqonchilik, chorvachilik, hunarmandchilik va savdo iqtisodiy hayotning asosiy sohalar sifatida ta'riflangan. Savdo va ishlab chiqarishning ahamiyati ta'kidlanadi, bu esa tadbirkorlik faoliyatining dastlabki ko'rinishlariga ishora qiladi.

Abu Nasr Forobiy o'zining "Fozil odamlar shahri" asarida ideal jamiyatni tasvirlab, undagi ijtimoiy-iqtisodiy faoliyatning tamoyillarini ko'rsatib bergan. Asarda bevosita "tadbirkorlik" atamasi qo'llanilmagan bo'lsa-da, unda iqtisodiy faoliyatning muhim jihatlari va jamiyat hayotidagi o'rni haqida qimmatli fikrlar mavjud. Forobiy jamiyatda mehnatni yuqori qadrlaydi va boylikni halol yo'l bilan topish zarurligini ta'kidlaydi. Uning fikricha, jamiyatda har bir inson o'ziga xos qobiliyat va kasb orqali ijtimoiy ehtiyojlarni qondirishga hissa qo'shishi kerak. Bu tamoyil tadbirkorlikning asosiy g'oyalariidan biri – halol mehnat orqali boylik yaratish bilan mos keladi.

"Temur tuzuklari" asarida bevosita "tadbirkorlik" atamasini ishlatmasada, undagi ko'plab g'oyalar tadbirkorlik faoliyatiga bevosita taalluqlidir. Amir Temur jamiyatning iqtisodiy asoslarini rivojlantirish uchun barcha sohalarida halol mehnatni targ'ib qilgan. U jamiyat a'zolariga mehnatsevarlikni o'rgatish va ularga ishlash uchun shart-sharoit yaratishni muhim deb bilgan. "Temur tuzuklari"da shunday deyiladi: "Yerlarni obod qilish va xalqni farovonlikda saqlash mening asosiy burchimdir." Bu fikr tadbirkorlik faoliyatining asosiy tamoyillaridan biri — Amir Temur o'z davlatida hunarmandchilik va savdoni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratgan. U shaharlar va qishloqlarda hunarmandlar uchun maxsus ustaxona va bozorlar tashkil qilgan. Savdogarlar va hunarmandlarni ko'llab-quvvatlash orqali mahalliy iqtisodiyotni mustahkamlashni maqsad qilgan. Bu fikrlar kichik biznes va tadbirkorlikning jamiyatdagi ahamiyatini ko'rsatadi. Amir Temur tadbirkorlar va dehqonlar faoliyatini ko'llab-quvvatlash maqsadida adolatli soliq tizimini yo'lga qo'ygan. "Temur tuzuklari"da aytiladi: "Mening vazirlarim xalqdan adolatli soliq yig'mog'i lozim. Kimda-kim ortiqcha soliq oladigan bo'lsa, qattiq jazoga tortiladi." Bu yondashuv tadbirkorlikni rag'batlantiruvchi iqtisodiy sharoit yaratishning muhim qismi hisoblanadi. Amir Temur tadbirkorlarni

rag'batlantirish uchun ularga maxsus himoya va imtiyozlar bergan. Savdogarlarning erkin harakat qilishlari uchun xavfsiz karvon yo'llarini ta'minlagan. Hunarmandlar va dehqonlarga yer va mulkni obod qilish uchun rag'batlantiruvchi shart-sharoit yaratgan. Bu tadbirkorlar faoliyatini kengaytirish va iqtisodiyotni rivojlantirish uchun qulay muhit yaratishga qaratilgan chora-tadbirlar edi. iqtisodiy barqarorlikka hissa qo'shish bilan bog'liq.

Amerikalik iqtisodchi Yozef Shumpeter "Iqtisodiy rivojlanish nazariyasi" asarida shunday deydi: "Tadbirkorning maqsadi yangi ixtirolar va kashfiyotlarni amalda qo'llash orqali ishlab chiqarish usullarini yangilashdan iborat. To'liqroq aytadigan bo'sak tadbirkorning vazifasi yaqinda ochilgan bozor hamda xom ashyo bazasi asosida noyob tovar ishlab chiqarish va eskirib qolganini zamonaviylashtirish uchun yangi texnika va texnologiyalar ishlatishdan iborat."

O'rganish natijasida shuni aytish lozimki, xorijda ham yurtimizda ham hali tadbirkorlikning umume'tirof etilgan ta'rifi yo'q.

Kichik biznes — bu o'z miqyosiga ko'ra kichik korxona, xususiy tadbirkorlik, oilaviy korxona yoki yakka tartibdagi faoliyat ko'rinishida tashkil etiladigan xo'jalik yurituvchi subyekt bo'lib, asosiy maqsadi bozor ehtiyojlarni qondirish va foyda olishdan iboratdir. U quyidagi xususiyatlarga ega:

1. Moslashuvchanlik ya'ni bozor talabiga tez javob berish qobiliyati.

2. Kam xarajatli boshqaruv, resurslardan samarali foydalanilishi.

3. Innovatsion faoliyat.

Yangi O'zbekistonimizda kichik biznes mavjudligining ahamiyati va zarurligi mana bu yo'nalishlarda muhim sanaladi:

Kichik korxonalar iqtisodiy o'sishning asosiy drayveri sifatida yangi imkoniyatlar va xizmatlarni taqdim etadi.

U davlatning soliq bazasini kengaytiradi va ijtimoiy muammolarni hal qilishga yordam beradi.

Shu boisdan, kichik biznesni qo'llab-quvvatlash va rivojlantirish ko'plab davlatlar iqtisodiy siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biridir. Kichik biznesning mohiyatiga to'xtaladigan bo'lsak, kichik biznes iqtisodiyotning asosiy bo'lasi bo'lib, quyidagi asosiy mohiyatga ega:

1. Moslashuvchanlik: Kichik korxonalar o'zining hajmi va boshqaruv tizimi tufayli bozor sharoitlariga tez moslasha oladi.

2. Innovatsion rivojlanish: Kichik biznes yangi g'oyalar va texnologiyalarni tez joriy etish qobiliyatiga ega.

3. Mahalliy iqtisodiyotni rivojlantirish: Mahalliy resurslardan samarali foydalanadi va ichki bozor talablarini qondiradi.

4. Ijtimoiy vazifalar: Aholining bandligini ta'minlash va ijtimoiy muammolarni hal qilishda muhim rol o'ynaydi.

5. Kapitalning samarali ishlatilishi: Kichik biznes kam xarajatlar bilan ishlab chiqarishni yo'lga qo'yadi.

Bugungi kunda kichik biznes dunyoning ko'plab mamlakatlarida iqtisodiyotning asosiy drayveri hisoblanadi. AQSH: Kichik biznes mamlakat iqtisodiyotining qariyb 50% hissasini tashkil qiladi. Yevropa Ittifoqi: Yevropada kichik va o'rta biznes (SMEs) barcha korxonalarning 99% dan ortig'ini tashkil qiladi. Osiyo davlatlari: Xitoy va Hindistonda kichik bizneslar hududiy rivojlanish va ish o'rinlarini yaratishda asosiy omildir.

Biz yuqorida tilga olgan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarorining mazmuni qo'yidagi yo'nalishlarda aks etadi:

1. "Uzluksiz xizmatlar zanjiri" dasturi

Kichik biznesni qo'llab-quvvatlash bo'yicha integratsiyalashgan xizmatlar tizimi yaratiladi. Bu dastur kichik biznes subyektlariga moliyaviy, texnik va institutsional yordam ko'rsatishni maqsad qiladi.

2. Biznesni rivojlantirish banki

Kichik biznesni moliyaviy qo'llab-quvvatlashning asosiy institutiga aylantiriladi. Bank bu dasturni samarali amalga oshirish va takomillashtirish bo'yicha bosh tayanch organ sifatida belgilangan.

3. Biznes portalining ishga tushirilishi

2023-yil uch oy muddatda xalqaro moliya institutlari texnik ko'magidan foydalanib, biznes jarayonlarini

avtomatlashtirish va muvofiqlashtirish uchun maxsus raqamli platforma – Biznes portal ishga tushiriladi.

4. Oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish uchun imtiyozli kreditlar

2024-yil 1-yanvardan boshlab oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish dasturlari doirasida: Kreditlar 3 yilgacha muddatga, 6 oylik imtiyozli davr bilan, Yillik Markaziy bankning asosiy stavkasidan 4 foiz yuqori stavkada ajratiladi.

5. Moliyalashtirish hajmi

Dasturni amalga oshirish uchun quyidagi mablag'lar yo'naltiriladi:

Davlat budjeti hisobidan 6 trillion so'm, Xalqaro moliya institutlaridan 1,2 milliard AQSH dollari miqdorida mablag' jalb qilinadi.

Xulosa va takliflar (Conclusion and Recommendations).

Kichik korxonalar moslashuvchanligi, kam xarajatlari boshqaruvi va yangi texnologiyalarni tez joriy etish imkoniyati bilan ajralib turadi. Dunyo miqyosida AQSH, Yevropa Ittifoqi va Osiyo davlatlarida kichik biznes iqtisodiy drayver sifatida tan olingan. O'zbekiston ham bu yo'nalishda keng ko'lamli islohotlar olib bormoqda. Bu borad 2023-yil 14-sentabrda PQ-306-son qarori dastur amaldir. Ushbu qarorga binoan "Uzluksiz xizmatlar zanjiri" dasturi, Biznesni rivojlantirish banki, raqamli biznes portali va oilaviy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash

bo'yicha imtiyozli kreditlar tizimi joriy etildi. Ushbu tashabbuslar kichik biznesni moliyaviy va institutsional jihatdan mustahkamlashga xizmat qiladi.

Takliflar:

1. Moliyaviy qo'llab-quvvatlashni kengaytirish – imtiyozli kreditlar va davlat grantlari hajmini oshirish orqali tadbirkorlarning startaplarini rivojlantirishga ko'maklashish.

2. Soddalashtirilgan soliq tizimini takomillashtirish – kichik biznes uchun soliqlarni kamaytirish yoki yengilliklar berish orqali ularning barqarorligini oshirish.

3. Raqamli texnologiyalarni rivojlantirish – biznes portalining imkoniyatlarini kengaytirish va tadbirkorlarning onlayn platformalardan samarali foydalanishini ta'minlash.

4. Ta'lim va maslahat xizmatlarini kuchaytirish – kichik biznes egalari uchun maxsus treninglar va konsultatsiyalarni tashkil etish, startap loyihalar uchun mentorlik tizimini yo'lga qo'yish.

5. Xalqaro hamkorlikni rivojlantirish – kichik biznes uchun eksport imkoniyatlarini kengaytirish va xalqaro investitsiyalarni jalb qilish bo'yicha dasturlar ishlab chiqish.

Ushbu chora-tadbirlar kichik biznesning rivojlanishini jadallashtirish, uning iqtisodiyotga qo'shayotgan hissasini oshirish va tadbirkorlik muhitini yanada yaxshilashga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining "Innovatsion faoliyat to'g'risida" O'RQ-630-son qonuni 24.07.2020-yil.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev Toshkent sh., 2018-yil 24-noyabr, PF-5583-sonli farmoni.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 5-maydagi "Faol tadbirkorlik va innovatsion faoliyatni rivojlantirish uchun shart-sharoitlarni yaratish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-3697-son qarori.
4. Aripov O.A. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish hamda ishbilarmonlik muhitini yaratish. "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" ilmiy elektron jurnali. № 2, mart-aprel, 2019.
5. Abdullayev A, Muftaydinov K, Aybeshov X. Kichik biznesni boshqarish. Darslik. -T., "Moliya" nashriyoti, 2023-yil.
6. Mambetjanov Q., Sarmanov A.. O'zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sektorining rivojlanish tendentsiyalari. // Иктисодиётнинг реал сектори / реальный сектор экономики. Иктисод ва молия / экономика и финансы, 2023. 9 (169).